

Národní velkofilmy v evropské němé kinematografii

SVATÝ VÁCLAV

Produkční údaje

- příprava a výroba filmu: 1925–1930
- výrobce: Elekta-Journal (Karel Pečený a František Horký) pod spolkem Millenium-film
- klíčová osobnost ministerského rady Josefa Hronka
- snímek plánovaný jako součást celostátních oslav tisícího výročí smrti svatého Václava v roce 1929
- celoroční oslavy s hlavní několikanásobnou částí v Praze (otevření dostavěného chrámu sv. Víta, premiéra divadelní hry Svatý Václav Stanislava Loma v Národním divadle, svatováclavská kantáta Josefa Bohumila Foerster, ...)
- film zamýšlený jako přímá odpověď na evropské velkofilmy (*Nibelungové*, *Utrpení Panny orleánské*, *Napoleon*, *Frate Francesco* /italský film o životě Františka z Assisi, jehož výrobu financovala vláda Benita Mussoliniho/)
- rozpočet: více než 4 miliony korun (průměrný rozpočet domácího němého filmu na konci dvacátých let cca 226 tisíc korun)
 - velkolepé stavby na stadionu na pražském Strahově, které se staly základem propagace projektu v tisku, štědrý náklad na výrobu kostýmů a rekvizit
 - konečná přímá finanční účast státu v projektu: 2 miliony
 - nepřímá účast státu ve formě pronájmů (například elektrických agregátorů od MNO pro natáčení v boubínském pralese) a lidských zdrojů
- scénář: Jan Stanislav Kolár, Josef František Munclinger a František Horký
- režie: Jan S. Kolár (Josef F. Munclinger v průběhu natáčení od projektu odstoupil)

Přípravná fáze

- květen 1927: Millenium-film (sdružení bez právní subjektivity) rozesílá Munclingerův námět příběhu potenciálním zájemcům o financování svatováclavského filmového projektu
- bez úspěchu
- říjen 1927: ustavující schůze Millenium-filmu, předsedou spolku šéf společnosti AB Miloš Havel
- říjen 1927–únor 1928: uzavřená scenáristická soutěž na libreto k filmu mezi Kolárem a Munclingerem
-> pokyn autorům k vytvoření společného scénáře do léta 1928
- leden 1929: Miloš Havel sesazen z předsednické funkce
- jaro 1929: souboj o státní financování s konkurenčním projektem (tzv. tručlibreto dramatika Arnošta Dvořáka)
- květen 1929: Millenium-film získává od státu podporu formou bezúročné zápůjčky ve výši 1 milion korun
- květen–červen 1929: jednání s Elektafilmem a Astra National Production Ltd. o česko-anglické koprodukcii

Souboj o pojetí filmu

- uvnitř Millenium-filmu dvě skupiny s odlišnými představami koncepce svatováclavského filmu
 - 1) skupina kolem Josefa Hronka: státně-propagační přístup
 - vysokorozpočtový snímek se správným ideovým uchopením a historicky přesný (se záštitou nad příběhem ze strany akademických a duchovních autorit)
 - představa financování ze strany státu, případně formou darů od mecenášů a institucí
 - 2) Miloš Havel a Vilém Brož: pragmaticky obchodní přístup
 - důraz na skromnější rozpočet, minimalizace obchodního rizika a potenciální maximální míru zisku (nikoliv pouze co nejvyšší tržby v kinech)
 - představa o financování ze strany bankovních domů a/nebo podnikatelů

Brož, září 1928: *„Velmi důležité je, aby film byl dobrý. Nemusíme chtít zázrak, ale důležité je, aby premiéra dopadla dobře. Ještě se jedná o to, zda bude dělat film autor [Kolár] nebo Lamač. Lamač dovedl vytvořit prvotřídní film.“*
- vyostření sporu po vzniku Dvořákova truchlibreta, jehož iniciátorem měl být Havel
 - > lobbistický střet o peníze od státu na politické úrovni: spojencem Hronkovy skupiny např. ministr pošt a telegrafů lidovec František Nosek, zastáncem Havlovy koncepce ministr školství a národní osvěty Milan Hodža z agrárnické strany
 - roli ve vítězství Hronkova týmu sehrála i komise České akademie věd a umění a zejména historika Josefa Pekaře: odmítnutí Dvořákova libreta a doporučení k realizaci scénáře Kolára s Munclingerem

Jednání s Elektafilmem

- nabídka Jana Reitera z Elektafilmu o společné česko-anglické koprodukcii od ledna 1929, jednání v květnu téhož roku
 - předpokládané rozložení finanční zátěže mezi partnery: 1 milion státní subvence, 1,5 milionu Elektafilm a 1,5 milionu Astra National Production
- krach spolupráce na rovině nacionálních motivů:
 - preference anglické společnosti k natáčení ve Vídni se zahraničním režisérem a dalšími tvůrčími pracovníky
 - Millenium-film vehementně odmítal nečeské tvůrce i natáčení mimo domácí prostředí z důvodu špatného vlivu na národní látku
 - > ani nalezený kompromis určení lokace natáčení podle ceny, nabídka posledního slova při výběru režiséra ze šesti zahraničních kandidátů „světového jména“ a návrh na realizování dvou verzí (pro domácí trh a pro distribuci v zahraničí) nevedl nakonec k dohodě
 - dílčí podíl na krachu jednání: režisérské ambice autorů scénáře, židovský původ spojovaný s Reiterem
- červenec 1929: dohoda s Elekta-Journalem (Karel Pečený a František Horký) na výrobě filmu
 - příznivou okolností hrající ve prospěch firmy předchozí zakázková tvorba pro státní instituce

Scenáristický proces

- významná role odborníků-historiků, kteří ustanovili pekařovskou historiografii jako základní rámec, uvnitř nějž se museli scenáristé pohybovat při konstrukci svatováclavského narativu
 - důraz zejména na pravost Kristiánovy legendy, z níž Josef Pekař (oslovený, aby se ujal předsednické pozice v Millenium-filmu) odvozoval datum Václavovy smrti 28. září 929 -> základ data svatováclavských oslav
 - odmítání domnělého poplatku 500 hřiven stříbra a 120 volů německému králi Jindřichu Ptáčníkovi jako daně pro zachování míru, s nímž ve svých *Dějínách národu českého v Čech a v Moravě* pracoval František Palacký
- kromě jejich posuzovatelské činnosti coby členů hodnotících komisí se podíleli na scénáristické praxi prostřednictvím několika společných setkání s autory libreta, na nichž měli dosáhnout uspokojivé finální verze scénáře
- kromě Pekařovy historické práce a Kristiánovy legendy další zdroje a intertexty:
 - Česká kronika Josefa Laciny
 - francouzský a německý naučný slovník
 - drama *Bratři Jaroslava Vrchlického*
 - divadelní hra *Kvas na Boleslavi Jaroslava Durycha*
 - Tylova hra *Krvavé křtiny čili Drahomíra a její synové*
 - Václavova socha od Josefa Václava Myslbeka
 - nibelungovský narativ (Lang i Wagner)
 - obrazy Václava Brožíka

Scenáristický proces

- tvůrčí proces u Kolára s Munclingerem tak sérií pragmatických voleb uvnitř nastaveného rámce preferovaného výkladu dějin a scénář jako výsledek vyjednávání s členy spolku Millenium-film i akademických a duchovních autorit o podobě snímků a výstavbě vyprávění
- příběh zahrnuje víceméně stabilní epizody, kolem nichž je vyprávění vázané napříč jednotlivými verzemi scénáristických výstupů (křest Bořivoje a Ludmily, konflikt Ludmily s Drahomírou -> vražda Ludmily, vojenský střet Václava s Radslavem, vyjednání míru s Jindřichem, pozvání na Boleslavovo sídlo -> vražda Václava); proměny však ve způsobu jejich kauzálního propojení a výstavby konfliktu mezi Václavem a Boleslavem
- zmírnění nadpřirozených prvků spojených s Václavem a Ludmilou

P. T.

Po vytištění připojeného librettového nástinu došly ještě připomínky některých odborníků-historiků, k nimž bude při natáčení filmu a vydání libretta přihlíženo. Připomínky ty se týkají děje svatby Vratislava a Drahomíry, dále Radslava Kouřimského, jenž má být označen jako kníže a nikoliv jako „pán“, dále rčení „sněm lechů“ má být změněno ve „sněm županů“ a posléze má být škrtnuta slova „a slibuje mu odváděti na dani 500 hřiven a 120 volů“. — Na konci dílu II., za slova „ubit“, má být přidána ještě věta: „Drahomír lká nad mrtvolou Václavovou a prchá pak do Chorvat“.

Moment erotický, jehož bylo použito ke zdramatisování obdobně jak se stalo ve Vrchlického „Bratrech“, nebyl vytýkán.

PŘÍPRAVNÝ VÝBOR SPOLKU
„MILLENIUM-FILM“

- nejvýraznější změny u postavy Skeře, jehož Kolár v rámci většího formálního posunu na boj křesťanského dobra (světla) s ďábelským/pohanským zlem (tma) přejmenoval na Belze – ve společném scénáři návrat ke Skeřovi, vynechání „ďábelské“ roviny, ale přetrvání pohanského nastavení postavy, která motivuje Skeřovy intriky
- změny a posuny rovněž v práci s dalšími vedlejšími postavami
 - důležitá práce s motivem milostného trojúhelníku, převzatého z Vrchlického dramatu, posilujícího Boleslavovu motivaci a napojeného na linii Skeře;
 - podobně i změny v pojetí Drahomíry
 - zakomponování trojice vrahů Česty, Hněvsy a Týry a jejich motivací k zavraždění Václava (zdroj Durych)

267. Ludmila rozhorlena řekne tváři v tvář zločincům :
 N. /, Jaká to zběsilost vami zmitá ? Což jsem vás
 jako svoje syny nechovala ?

Oba ~~vrazi~~ zaváhají .

Pak Tunna, se širokou jizvou v divoké tváři, obnaží meč .

Svatá Ludmila vidí tasenou zbraň a její postava jako by vyrostla .

268. Tvář rozjasní se svatým zápalem .

269. Odhodlána k smrti , položí si klidně ruce na prsa a obrátí se zády k vrahům . Poodstoupí na několik kroků a poklekne před malým oltáříkem s obrazem Ukřižovaného . Vztáhne ruce k svatému symbolu a hlasitě se modlí .

270. / bráno ode dveří / Oba vrazi zaváhají vidouce bezbrannou stařenu hlasitě velebící Boha . Jejich nestvůrná těla kývají se na clověných nohách a meč padá třesoucím se Gommonovi z ruky .

271. V plápolavém světle pochodní temný stín padne na bílou stěnu u oltáře

272. Je to silhouetta Belze (- Satana) , který vztáhne zločinné ruce

273. a mocným pohybem strhne zavěšenou látku nad ložem . Vtiskne ji do ruky Gommonovi a Tunnovi /^a/ rozkáže jednat .

274. Pak couvne bičován modlitbou světice ze dveří .

275. A jak oba vrazi uvazují látku v pevnou kličku blíží se zvolna k stařené , padne jejich stín na její bílou postavu a jen svatozář probleskne temnem kolem ^{serkon} zakryté hlavy - a proráží temno až do okamžiku , kdy skokem dravců zalehnou surová těla a ruce vrahů bezbrannou , svatou kněžnu všech Čechů

/ Rychle clona /

Výroba

- i přes státní zápůjčku se výroba rozběhla bez celkového pokrytí kalkulovaného rozpočtu na podzim 1929 (natáčení naplánované původně na léto 1929)
 - vinou opožděného začátku natáčení v prosinci přerušeno a dokončeno v únoru 1930
 - > další navýšení nákladů (oprava poškozených staveb na strahovském stadionu nebo prodlužování smluv a navyšování honorářů)
- produkce pod permanentním tlakem nedostatku financí
 - > nárazová řešení z týdne na týden – peníze z řady menších zdrojů (např. ze Svatováclavského výboru nebo Jubilejního fondu republiky) a klíčová role ministra Františka Noska, který společně s Josefem Hronkem pomáhal shánět finanční zdroje
- kontinuální potíže s financováním a nejasnosti s vedením účetnictví ze strany Elekta-Journalu, stejně jako nedůsledná kontrola nákladů na straně Millenium-filmu, se následně promítly i do post-produkční fáze a distribuce

Hudba a synchronizace

- autoři: Jaroslav Kříčka a Oskar Nedbal
- proces skládání hudby silně ovlivněn potížemi při výrobě a přerušáním natáčení na přelomu 1929-30
 - některé části skládané těsně před premiérou
 - dílčí korekce filmové hudby podle změn ve střihu
 - problémy s rozepisováním jednotlivých hudebních partů částečnou příčinou neúspěchu brněnské premiéry v Bio Dopz (Scala) – odmítnutí zaplatit podíl z tržeb -> soud mezi spolkem a kinem
- Millenium-film označil za viníky problémů s hudbou skladatele a odmítl vyplatit celý smluvený honorář -> žaloba spolku ze strany skladatelů (po Nedbalově smrti v zastoupení jeho manželky)
- představa o synchronizované verzi s hudebním doprovodem (na sestřih pro zahraniční trhy, kterým měla být synchronizovaná verze rovněž určena) a druhé premiéře na Václavův svátek 30. září 1930
 - krach kvůli probíhajícímu soudnímu sporu se skladateli
 - i pozdější pokus synchronizovat snímek překažen žalující stranou, která odmítla jakékoliv neautorizované zásahy do partitury
 - Kříčka ochoten partituru upravit po doplacení původního honoráře a další částky za dodatečnou práci – zamítavý postoj Millenium-filmu

Problematická distribuce

- distribucí pro Československo i zahraničí pověřen Elekta-Journal, respektive dceřiná firma Gong-film
- premiéra: duben 1930
 - tradovaný vliv nástupu zvukového filmu na úspěšnost snímku v kinech
 - v roce 1930 však stále ještě přes 90 % kin v ČSR němých
- přes výslovný zákaz v exploatační smlouvě firma navěřovala na *Svatého Václava* další tituly ze své distribuční nabídky (hranou celovečerní produkci Elekta-Journalu, zakoupené německé filmy a týdeník společnosti), jimiž podmiňovala možnost odehrání národního velkofilmu
 - > stížnosti především ze strany menších orelských biografů na venkově
- krach zahraniční distribuce – předpokládané země Velká Británie, Francie, Německo, Rakousko
 - > prodej distribučního monopolu verze sestříhané pro zahraniční trhy pouze do Rakouska
- Millenium-film nezískal žádné peníze z tržeb doma ani v Rakousku
 - společně s předloženým neúplným vyúčtováním výroby filmu od Elekta-Journalu podnětem k soudnímu sporu s Karlem Pečeným
- přelom 1935 a 1936: stát odepisuje dvě půjčky v celkové výši 2 miliony korun jako nedobytné